

ביאורים

מצוות התורה מורות לאדם את הדרך. הן מראות לו כיצד יש לנהוג, מה כדאי לעשות וממה יש להתרחק. ברור לכולם שמי שילך בדרך של מצוות התורה, בוחר את הדרך הישרה והטובה, שהיא גם זאת שמאירה לאדם את הדרך ומראה לו לאן ללכת, והוא גם ניצול מהסכנות שבהליכה בדרכים לא טובות ולא נכונות.

אולם עדיין ישנן שתי גישות אפשריות, ביחס למבט על דרך הפעולה של מצוות התורה על האדם - גישה אחת סוברת שהקב"ה שציווה על קיום המצוות, ציווה אותנו לעשות את הפעולות המתאימות והרצויות ביותר שיכלות להיות ומכוח זה שהאדם זוכה לקיימן, הוא זוכה למעלה הגדולה שלהן. ואילו גישה אחרת סוברת שעיקר העניין שבקיום המצוות הוא עצם עשיית רצון ה', עצם זה שהאדם עושה את רצון הבורא, ולא הפעולה עצמה.

הוא אומר שאם נלך בדרך השנייה, שהגישה אל המצווה והבנתה הן רק דרך רצון ה' שבה, מובן מאוד שגם אם תהיה מציאות של טעות בהוראת חכמי ישראל, עדיין הפעולה שהאדם יעשה תפועל עליו באופן חיובי, ותמנע אותו מדברים שליליים, מכיוון שבטופו של דבר האדם עשה את רצון ה' ואין ערך לפעולה כשלעצמה. אולם הר"ן עצמו סובר כדרך הראשונה, שבעצם הפעולות טמון הטוב או הרע, ואם כן קשה כיצד ייתכן שאנו סומכים על חכמי ישראל, העלולים חלילה לטעות.

הר"ן משיב שבכל דבר בעולם הזה יש סיכון מסוים, אולם אי אפשר להימנע ולא לעשות כלום בשל חששות אלו. לדוגמה יכול להיות מאכל שההיגיון אומר שראוי טוב לאכול אותו, והוא מוסיף בריאות. במצב זה, מבחינת ההיגיון, ודאי שראוי לאכול את אותו מאכל למרות שייתכן מקרה קיצוני שבו יתברר שאותו מאכל דווקא מזיק לאדם מסוים, בגלל סיבות מיוחדות השייכות אליו. כך גם בענייני המצוות, ההליכה אחרי הכרעתם של חכמי ישראל היא טובה וחשובה כל כך, ולכן היא שווה את הסיכון שחלילה הם יטעו. בהמשך יסיביר הר"ן, שבטופו של חשבון אין לחשוש גם ממקרים שכאלו.

הרחבות

• האם יש טעם למצוות?

אבל אחרי שאנחנו לא נבחר בזה הדעת. הר"ן סובר שיש טעם למצוות, גם אם לא תמיד אנו יודעים מה הטעם. לכאורה דבריו קשים שהרי הם מנוגדים לדברי המשנה האומרת שמי שאומר "על קן ציפור יגיעו רחמיך" (מתפלל שהקב"ה ירחם עלינו כמו שמרחם על הציפורים ואוסר ליטול את בניהן בעוד הם נמצאת בקן), משתקין אותו. לפי אחד הפירושים בגמרא הטעם הוא: "מפני שעושה מידותיו של הקב"ה רחמים ואינו אלא גזירות" [מגילה כה.]. כלומר, מצוות שילוח הקן אינה באה מתוך רחמים על הציפור אלא מתוך גזירה אלוהית. מכאן משמע, שאין לחפש טעם עצמי למצווה שיהפוך אותה למועילה מצד עצמה.

תשובה לכך מביא הר"ן במקום אחר: "מפני שעושה מידותיו של הקב"ה רחמים והם אינם אלא גזרות כלומר שאינו רחמים במקום הזה (במצוות שילוח הקן) שהרי התיר הכתוב שחיתתן ואכילתן (של בעלי חיים) אלא גזירות כלומר שאינו מטעם הזה של רחמים ואין אנו יודעין טעמן" [פירוש על הרי"ף מגילה טז].

הר"ן מוכיח מהיתר השחיטה שמצוות שילוח הקן אינה מפני שה' מרחם על הציפור. המתפלל ואומר שטעם המצווה הוא משום רחמי ה' - טועה ולכן צריך להשתיקו. אולם, סובר הר"ן, שגם לגזירה יש טעם, גם אם איננו יודעים אותו. (וראה בהקדמה לעולת רביה עמ"י).

שאלות לדין

האם לפי דברי הר"ן יכול להיווצר מצב בו אדם פועל לפי הדרכת חכמים בדבר מסוים, ואף על פי כן מרבה רוע בעולם?

אנו חיים כבר אלפיים שנה ללא סנהדרין, ולמרות כל המחלוקות נראה כי התורה נשארה מאוחדת. מדוע אם כן אנו זקוקים לסנהדרין?

לעילוי נשמת רחל בת אליעזר ברנד ע"ה

הקושי על הדעה שהתורה מנעה המזיק

והנה יש פאן מקום עיניו, והוא: כי זה ראי שיימשך על דעת מי שייחשב שאין טעם למצוות התורה כלל, אלא כלן נמשכות אחר הרצון לבד, ולפי זה, אחר שהדבר עצמו איננו ראוי להיות טמא או טהור דרך משל, אבל מה שטמאנו או טהרנו נמשך אחר הרצון לבד, הנה אם פן לפי זה, הדרך הנמשך - אחר כל מה שייחוו בו חכמי הדור, שאי אפשר שיהיו דבריהם על הפך האמת, ואי אפשר שיימשך מהענין ההוא בנפשותינו דבר מגנה כלל. אבל אחרי שאנחנו לא נבחר בזה הדעת, אבל נאמין שכל מה שמונעתהו התורה ממנו מזיק אלינו ומוליד רשם רע בנפשותינו ואף על פי שלא נדע סבתו, לפי זה הדעת, אם פן, כשיספיקו החכמים בדבר אחד טמא שהוא טהור, מה יהיה, הלא הדבר ההוא יזיק אותנו ויפגעל מה שטבעו לפעל, ואף על פי שהספיקו בו החכמים שהוא טהור. כאלו יספיקו הרופאים על סם אחד שהוא שונה, והוא על דרך משל חם במעלה רביעית, שאין ספק שלא תמשך פעלת הסם בגוף כפי מה שייספיקו בו הרופאים, אבל כפי טבעו בעצמו, פן הדבר שאסרה לנו התורה מצד שהוא מזיק בנפש, איך ישתנה טבע הדבר ההוא מצד שהספיקו החכמים שהוא מתר, זה אי אפשר רק על צד הפלא. והנה ראוי אם פן יותר שנמשך בזה על פי מה שייבחר לנו מצד נביא או בת קול, שעל זה הדרך יתברר לנו אמתת הדבר בעצמו.

התשובה בזה: שהענין נהג במצוה הזאת בחק התורה כמו שיינהגו הכחות הטבעיים בחק הטבע, שפמנו שהם הטבעו באדם או בדבר הטבעי אשר לו הכחות ההם לצורך תקונו, ובכלל על הרב ימשך מהם תקונו, ואף על פי כן, לפעמים ועל צד הזרות ימשך מהכחות ההם בעצמם הפסד, הטבע לא נשמר מן ההפסד, כי אי אפשר שיהיה תקונו ביותר מזה. פן הענין בשהו בחק המצוה הזאת, כי פמו שה"כח המושך" הטבע באדם כדי שיימשך מזונו ואי אפשר לו מבלעדיו, עד שאם יבטל הכח ההוא ימות, ועם כל זה, הכח המושך ההוא עם היות שברב הענינים איננו מושך פי אם הנאות לבד, אף על פי כן לפעמים עם הנאות ההוא ימשך דבר בלתי נאות יתילד ממנו חלי ברב הזמן, והטבע לא ישגיח על זה, אבל עקר פונתו היה על התקון הכללי הנמשך תמיד, ולא יקפיד על ההפסד הנפול על צד הזרות, שאי אפשר לתקן ענינו ביותר מזה, פן הענין במצוה זו בשונה, שהתורה השגיחה לתקן ההפסד שהיה אפשר שיפול תמיד, והוא הדעות והמחלקות, ושתעשה תורה כשתי תורות, ותקנה ההפסד התמידי הזה כשמסרה הכרעת הספקות לחכמי הדור, שעל הרב ימשך מזה תקונו ויהיה מושפט צודק, פי שגיאות החכמים הגדולים מעטות ממי שהוא למטה מהם בחכמה, וכל שכן פת הסנהדרין העומדים לפני ה' יתברר במקדשו ששכינה עמהם, ועם היות ששלפעמים אפשר שעל צד הפלא והזרות ישגו בדבר מה, לא חששה תורה להפסד ההוא הנפול על המעט, פי ראוי לסבל אותו מצד רב התקון הנמשך תמיד, ואי אפשר לתקן יותר מזה, כמו שהוא בחק הטבע בשונה.

פי זה - מה שנתבאר שאנו מצוים ללכת אחר חכמים אף אם לא כיוונו לאמת. אחר הרצון לבד - כך ה' רצה ללא טעם. שאנחנו לא נבחר בזה הדעת - הר"ן חולק וסובר שדאי שיש למצוות טעם מחמתו נצטוונו בהם. אבל - אלא. שונה - טבעו ממוצע (פוסר) ואינו מזיק. אבל - אלא. צד הזרות - באופן חריג, לעיתים רחוקות יקרה. לא נשמר - אינו מוגן לגמרי. בשונה - באופן דומה. ה"כח המושך" - המושך את המזון בגוף. הנאות - הראוי לו. מצוה זו - לשמוע לדברי חכמים. ועם היות - ולמרות.